

4. Sınıf Sosyal Bilgiler Programı Öğrenme Alanlarında Yer Alan Coğrafya Konularının Öğretilmesinde Karşılaşılan Sorunlar Hakkında Öğretmen Görüşleri

Mükremin CEYLAN¹

Asım ÇOBAN²

Gönderim Tarihi: 18.03.2021

Yayın Tarihi: 31.05.2021

Öz

Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı ilkokullarda okutulan derslerden bir tanesi de sosyal bilgiler dersidir. 4. sınıf sosyal bilgiler dersi programı 7 farklı öğrenme alanından oluşmaktadır. Bu öğrenme alanları; Birey ve Toplum, Kültür ve Miras, İnsanlar, Yerler ve Çevreler, Bilim, Teknoloji ve Toplum, Üretim, Dağıtım ve Tüketim, Etkin Vatandaşlık ve Küresel Bağlantılar. Bu öğrenme alanlarında yer alan konuların öğretilme sürecinde bazı sorunlarla karşılaşılmaktadır. Araştırmadaki amacımız 4. sınıf sosyal bilgiler müfredatında bulunan coğrafya konularının öğretiminde karşılaşılan sorunları saptayıp, sorunları çözmek adına neler yapılabileceğini belirlemek ve sonuç olarak da 4. sınıf sosyal bilgiler derslerinde öğrenci başarısını artırmaktır. Bu amaç doğrultusunda, 4. sınıf sosyal bilgiler programı öğrenme alanlarında yer alan coğrafya konularının öğretilmesinde karşılaşılan sorunlar hakkında öğretmen görüşleri nelerdir? sorusunun cevabı aranmıştır. Bu çalışma, nitel araştırma desenlerinden durum çalışması desenine uygun olarak, amaçlı örnekleme yöntemlerinden tipik durum örneklemeyle yapılmış olup, 2020-2021 eğitim öğretim yılı birinci döneminde Bitlis ili Ahlat ilçesi ve köylerindeki 4. sınıf okutan 10 tane sınıf öğretmeniyle yapılan yarı yapılandırılmış görüşme yoluyla verilerin toplanması sağlanmıştır. Veriler betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Analizler sonucunda 4. sınıf ders kitabında müfredatın ağır olduğu, köy okullarında materyal eksikliği yaşandığı, köy okullarındaki velilerin daha az ilgili olduğu ve uzaktan eğitimin verimli olmadığı sonuçlarına ulaşıldı.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler ders programı, Sosyal bilgiler, Coğrafya konuları, Öğretmen görüşleri, Sorunlar

¹ Sorumlu Yazar: Mükremin Ceylan, Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi, Türkiye, mukreminceylan2@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6499-468X

² Asım Çoban, Prof. Dr., Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, asim.coban@amasya.edu.tr ORCID: 0000-0002-7860-7561

Teachers' Views Regarding the Problems Encountered in Teaching Geography

Abstract

One of the courses taught in primary schools affiliated with the Ministry of National Education is the social studies course. The 4th grade social studies course program consists of 7 different learning areas. Everyone Has An Identity, I Learn My Past, Where We Live, Fortunately, From Production to Consumption, People and Management, My Friends Far Away. We may encounter some problems while teaching subjects in this learning area. Our aim in our study is to determine the problems encountered in geography teaching in 4th grade social studies, to determine what can be done to solve the problems, and consequently to increase student success in the 4th grade social studies course. For this purpose, what are the teachers' opinions about the problems encountered in teaching geography subjects in 4th grade social studies curriculum learning areas? In this research, in which the answer to the question was sought, data were collected through semi-structured interviews with 10 classroom teachers from Ahlat district and villages in Bitlis province in the first semester of the 2020-2021 academic year, with a typical case sample from purposeful sampling methods in accordance with the case study pattern from qualitative research designs. The data were analyzed by descriptive analysis. As a result of the analysis, it was concluded that the 4th grade textbook was heavy, there was a lack of material in village schools, parents in village schools were less interested and distance education was not efficient.

Key Words: Social studies curriculum, Social studies, Geography subjects, Teacher opinions, Problems

Giriş

Coğrafya konuları ilköğretim müfredatında hayat bilgisi ve sosyal bilgiler dersi içerisinde verilmektedir. Öğrencilerin küçük yaşlarda coğrafya ile tanışmaları onlara coğrafi bakış açısı kazandırmanın yanında yakın çevreye, yakın çevresindeki insan ilişkilerine, yaşanan hava olaylarına ilgisinin artmasını sağlamakla birlikte; çevre bilincinin oluşmasında da çok etkilidir. *“Sosyal Bilgiler dersi toplumla ilgilenen, çocukların topluma bilgili olarak katılmalarını sağlayan, sağlıklı ve sosyal ilişkiler geliştirmesine önem veren bir derstir. Bu ders, bireylerin yaşamlarının çevreden nasıl etkilendiğini, onların çevreyi nasıl etkilediğini, geçmişte kurumların nasıl oluştuğunu, bireylerin geçmişte ve bugün zorluklarla nasıl mücadele ettiğini konu edinmekte olan bir ders olarak tanımlamıştır (Shamsi, 2004).”* *“ Sosyal Bilgiler, bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fizikî çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersi biçiminde ele almıştır (MEB, 2004).”* *“Coğrafya bilmek aslında dünyayı görmek veya bilmek anlamına gelmektedir (Doğanay, 1999: 5).* İnsanın günlük yaşantısında çevre ile olan ilişkilerinin istenilen düzeyde sürdürülebilmesi ancak, yeterli coğrafya bilgisiyle mümkün olabilmektedir. Yaşadığımız mekânı ve mekânın doğal ve beşeri elemanlarını konu edinen coğrafya kazanımı olmadan sağlıklı bir insan-çevre ilişkisi kurmak beklenilmemelidir.

Bugün yaşanan küresel sorunların tamamında sürdürülebilir bir çevre yönetimi konusunda birey ve toplumsal yetersizliklerin yer aldığı açıkça görülebilmektedir. Sosyal bir varlık olan insanın toplumsallaşması, topluma yönelik görev ve sorumluluklarının farkına varması, bu farkındalığı

bireysel davranışa dönüştürme becerisi kazanmasında sosyal bilgiler öğretiminin önemi açıkça görülmektedir. *“Bununla birlikte coğrafya, yeryüzünde meydana gelen veya gelmesi muhtemel olan fiziki ve beşeri olayların nedenlerini ve etkilerini anlamada anahtar bir disiplindir (Kızılcıoğlu ve Taş, 2007: 94).”* *“Pek çok coğrafya eğitimcisinin ortak düşüncesine göre yerel veya küresel zorluklar karşısında bireyleri aktif, sorumlu ve küresel vatandaşlık için eğitmek gerekmektedir. Bunu yaparken de coğrafya eğitiminin katkısı yadsınamaz (Brooks, Butt ve Fargher, 2017: 2).”* İstenilen düzeyde coğrafya birikimine sahip olmadan çevre-insan ilişkileri bağlamında başarılı olmak söz konusu olmayacağı gibi, coğrafya dikkate alınmadan yapılacak olan hiçbir planlama çalışmasında hedefe varılamayacaktır. Ülkelerin coğrafya gerçeklerini dikkate almadan hazırlayacakları gerek yerel, gerekse küresel stratejik planlamalarda başarıya ulaşma şanslarının olmayacağı bilinmelidir. Her konuda gelecekle ilgili yapılan planlama çalışmalarında coğrafya mutlaka dikkate alınmalıdır. Başta kalkınma planları olmak üzere, ülkeyi ilgilendiren dâhili ve harici konularda en önemli veri tabanına sahip bilimsel disiplinin coğrafya olduğu göz ardı edilmemelidir. Coğrafya hem istatistik, hem de planlama çalışmalarında birincil etkiye sahip bir sosyal bilimdir.

Bugün karşı karşıya kalınan yerel, bölgesel ve küresel sorunların temelinde coğrafi gerçeklerin dikkate alınmaması yer almaktadır. Coğrafya ile bağlantısı olmayan hiçbir insani faaliyet söz konusu değildir. Coğrafya okuryazarlığı dünya hayatında birey ve toplum için tereddütsüz bir gerekliliktir. Ülkelerin ekonomik, toplumsal ve siyasal sorunlarının temelinde ülkelerin coğrafi koşulları yer alırken, sorunun çözümünün de ancak ülkenin coğrafi gerçekleri dikkate alınarak başarılacağı unutulmamalıdır. *“Coğrafya eğitimi, dünyada diğer insanlarla olan bağlantımızı, çevre ile yaşadığımız ilişkilerimizi ve kendimizi anlamamıza yardımcı olmakla birlikte bilgi, beceri, kavram ve temelleri daha iyi algılamamızı sağlar (Barth ve Demirtaş, 1997).”* *“Coğrafya eğitimi bireylere başta yakın çevresi olmak üzere, üzerinde yaşadığı yeri ve dünyayı tanımasında çeşitli fırsatlar sunar (Şahin, 2003: 82).”* *“Coğrafya öğrenmek hem kişiler hem de uluslar için çok önemlidir. Çünkü bireylerin bilinçli kararlar almasında coğrafya eğitiminin önemli etkisi vardır. Bu nedenle coğrafya eğitiminin küçük yaşlardan itibaren bireylere nitelikli bir şekilde verilmesi gerekir (Ünlü, 2001: 31).”* *“Coğrafya eğitimi, küçük yaşlardan itibaren bireylerde coğrafi anlayışı ve bakış açısını kazandırmada, çevrelerini ve dünyayı keşfetmelerinde, sorumlu birer birey olmalarında, yakın ve uzak çevresine yönelik ilgisini canlı tutma ve uyarmada, diğer insanların ihtiyaç ve sorumluluklarını fark etmede, insanların dünya üzerindeki etkisini anlamada, kültürlerarası ilişkileri takdir etme ve insanlara saygı duyma gibi durumlar da dâhil olmak üzere küresel bir bakış açısının ve uluslararası anlayışın gelişmesi açısından oldukça önemlidir (Catling, 2001: 34).”*

Yaşadığı ortam koşullarını tanıma, doğal çevreyle ilişkileri sürdürülebilir bir nitelikte sağlayabilme becerisi her birey için gerekli olan bir kazanımdır. Bu kazanımların elde edilmesi süreci ilkökul eğitimi ile başlamaktadır. İyi bir çevre okuryazarı olmak, istenilen insan-çevre ilişkisi oluşturmak, insanın ve çevrenin zarar görmesine engelleyecek bilinci kazanmak ancak sosyal bilgiler eğitimi ile mümkün olmaktadır. Özellikle de sosyal bilgiler müfredatında yer alan coğrafya konularının teorisinin, pratiğe dönüştürülebilme becerisinin kazandırılması tüm insanlığın kazanımı olacak, ekolojik sorunlar büyük ölçüde önlenmiş olacaktır. Bizim gibi kalkınmakta olan ülkelerde ne yazık ki sosyal bilimlerin önemini farkına varılamamış, ulusal ve uluslararası başarının ancak fen bilimleri ile mümkün olabileceği yanılgısına düşülmüştür. *“İlköğretimde sosyal bilgiler öğretim programı kapsamında coğrafya disiplini ile ilgili konular genel olarak bakıldığında, öğrencilerin yakın çevrelerine olan ilgilerini artırmak ve geliştirmek, yaşadığı çevrenin özelliklerini araştırmak ve tanımak, basit sorgulama ve gözlem yapabilme becerisini kazandırmak, insanları ve diğer canlıları etkileyen doğal unsurları anlamak, doğal kaynaklar ve bunların ekonomik düzeyle*

ilişkisini fark etmek yani kısaca insan ve çevre arasındaki etkileşimi ve bağlantıyı doğru anlamak gibi yaklaşımları içerir (Karabulut, 2002: 40).

Sosyal Bilgiler ders müfredatları ve kazanımların zaman içinde yenilenmesi ve çağın gerçekleri dikkate alınarak revize edilmesi çalışmaları devamlılık kazanmış, istenilen ulusal ve uluslararası hedeflerin tutturulması amaçlanmıştır. Sosyal Bilgiler derslerinin genel amaçlarının yanında, özel amaçlarına da özellikle yer verildiği müfredat yenileme çalışmalarında, öğrenme-öğretme sürecinde yeni tekniklerin ve çeşitli materyallerin kullanılması da özellikle tavsiye edilmiştir. *Bu bağlamda sosyal bilgiler öğretim programının özel amaçları incelendiğinde bireylerde, yaşadığı çevre ve dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan-çevre etkileşimi ve mekânı algılama becerilerinin gelişmesi, doğal kaynakların sınırlılığının fark edilmesi, çevresel bilinç ve sürdürülebilir bir çevre anlayışının gelişmesi, yerel ve küresel konulara karşı duyarlılığın artması gibi amaçların doğrudan coğrafya bilimi ile ilişkili olduğu görülmektedir. Bununla birlikte programın öğrenme alanları ve kazanımları incelendiğinde, “kültür ve miras”, “insanlar, yerler ve çevreler” öğrenme alanlarında kültürel mirasın ön plana çıkarılması ve milli bilincin kazandırılmasında, insan yaşamı için gerekli mekânsal bilgi, beceri ve değerlerin oluşturulmasında coğrafya biliminin önemi dikkat çekmektedir* (MEB, 2018: 8).

4. sınıf sosyal bilgiler dersi programı 7 farklı öğrenme alanından oluşmaktadır: Bu öğrenme alanları; Birey ve Toplum, Kültür ve Miras, İnsanlar, Yerler ve Çevreler, Bilim, Teknoloji ve Toplum, Üretim, Dağıtım ve Tüketim, Etkin Vatandaşlık ve Küresel Bağlantılar. Bu öğrenme alanındaki konuların öğretim sürecinde bazı sorunlarla karşılaşmaktadır. İlgili alan yazın incelendiğinde, (Akengin ve diğ., 2010; Akinoğlu ve Bakır, 2003; Alkış, 2005; Kayalı, 2000; 2004; Ulusoy ve Gülüm, 2009; Başbüyük ve Çıkkılı, 2002; Kızılcıoğlu ve Taş, 2007; Kızılcıoğlu, 2006; Özel ve Başoğlu, 2007; Pınar ve Akdağ, 2012; Sever ve Koçoğlu, 2013; Sözcü, Oğuz ve Aydınözü, 2016; Bitlisli, 2014; Demircioğlu, 2004; Demirkaya ve Arıbaş, 2004; Geçit ve Beldağ, 2014; Kadioğlu, 2008) sosyal bilgilerde coğrafya konularının öğretimiyle ilgili pek çok çalışmanın yer aldığı ancak bu çalışmaların genellikle öğretmen adayları, öğretim programı, araç-gereç, materyal ve ders kitapları gibi alanlarda yoğunlaştığı, 4. sınıf düzeyinde coğrafya konularının öğretimine yönelik öğretmen görüşlerinin incelendiği kapsamlı çalışmaların ise sınırlı kaldığı görülmektedir. Bu araştırma ile öğretmen görüşlerini geniş bir örnekleme inceleme fırsatımız olacaktır. Araştırmamızdaki amacımız 4. sınıf sosyal bilgiler de coğrafya konularının öğretiminde karşılaşılan sorunları saptayıp, sorunları çözmek adına neler yapılabileceğini belirlemek ve sonuç olarak da 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde ki öğrenci başarısını artırmaktır. Bu amaç doğrultusunda 4. sınıf sosyal bilgiler programı öğrenme alanlarında yer alan coğrafya konularının öğretilmesinde karşılaşılan sorunlar hakkında öğretmen görüşleri nelerdir? Sorusunun cevabı arandığı bu araştırmada aşağıdaki alt problemlerin de cevabı bulunmaya çalışılmakta;

- 1) 4. sınıf sosyal bilgiler programından kaynaklı bir sorun var mı?
- 2) Sosyal bilgilerde coğrafya konularının öğretilmesinde materyal eksikliğinden kaynaklanan bir sorun yaşanıyor mu?
- 3) Sosyal bilgilerde coğrafya konularının öğretilmesinde veli veya öğrenciden kaynaklanan sorunlar var mı?
- 4) Sosyal bilgilerde coğrafya konularının öğretilmesinde uzaktan eğitimden kaynaklanan sorunlar var mı?

Yöntem

Araştırma Deseni

4. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı öğrenme alanlarında yer alan coğrafya konularının öğretilmesinde karşılaşılan sorunlar hakkındaki öğretmen görüşlerini ortaya koymayı hedefleyen

araştırma konusuna uygun olarak nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni tercih edilmiştir.” *Durum çalışmasında belirli bir zaman ve mekânda meydana gelmiş bir olay, olgu ya da vaka kapsamlı bir şekilde irdelenir. Söz konusu vaka, belli bir zaman ve mekân bağlamında kendi sınırlı sistemi içinde ele alınır* (Denzin & Lincoln, 1994). “*Detaylı analizler yoluyla derinlemesine incelenir* (Creswell, 2002).” “*Bu desende çalışmanın odağındaki vaka, olay ya da olguya ilişkin derinlemesine bir analiz yapabilmek için ağırlıklı olarak “Neden?” ve “Nasıl?” sorularına odaklanılmaktadır* (Yin, 1994).“

Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evreni Bitlis ili Ahlat ilçesi ve köylerinde görev yapan öğretmenlerdir. İçinde bulunulan salgın koşullarında ulaşılabilen 10 sınıf öğretmenin örneklem olarak seçildiği çalışmada yarı yapılandırılmış anket formu kullanılarak veriler toplanmıştır. Anket formu ile görüşlerine başvurulmuş öğretmenler, şu anda 4.sınıf okutan sınıf öğretmenleridir. Anketler salgın tedbirleri kapsamında alınması gerekli önlemler dikkate alınarak önce öğretmenlere bilgi verilmiş, anket formunun Word dosyası olarak anketi dolduracak öğretmene ulaştırılması sağlanmış, örneklem kapsamındaki öğretmenler anket formunu doldurup tekrar bize ulaştırmıştır. Bu çalışmada amaçlı örnekleme türlerinden tipik durum örnekleme yoluna gidilmiştir. “*Tipik durumlar, evrende yer alan çok sayıdaki benzeri arasından genel olarak incelenen olay veya olguyu açıklayabilecek düzeyde bilgi içeren durumlardır*” (Patton, 2005). “*Bu noktada tipik durum, evreni temsil yeteneği olan ve temel özellikleri bakımından evrenden farklılaşmayan durumları ifade etmek için kullanılmaktadır* (Marshall & Rossman, 2014).”

Tablo 1. Katılımcı Cinsiyet Tablosu

	Kadın	Erkek	Toplam
Toplam	3	7	10

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerinin 3 tanesi kadın 7 tanesi erkek olduğu görülmektedir.

Veri Toplama Araçları

“*Araştırmada daha önce sosyal bilgiler dersini yürütmüş ve bu dersle ilgili çeşitli deneyim ve tecrübeye sahip sınıf öğretmenlerinin 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde yer alan coğrafya konularının öğretimine ilişkin kendi görüş ve düşünceleri, nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan görüşme tekniği ile incelenmiştir* (Değirmenci, 2019).” Hazırlanmış olduğumuz yarı yapılandırılmış anket formu için, iki alan uzmanının görüşlerine başvurulmuş, başlangıçta belirlenen soru sayısı 6 iken, uzman görüşleri dikkate alınarak, kapsam geçerliğini bozmayacak şekilde 4 soruya düşürülmüştür. İfade ve anlam bütünlüğü açısından bir dil uzmanına okutulmuş ve gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Daha sonra pilot uygulama olarak 2 öğretmene veri toplama aracı uygulanmış ve son şekli verilerek asıl uygulamaya geçilmiştir. Bu çalışmada veriler hazırlanmış olduğumuz yarı yapılandırılmış öğretmen anket formu ile toplanmıştır. Anketi dolduran öğretmenlerin tamamı tecrübeli sınıf öğretmenlerinden oluşmaktadır. Örneklemi oluşturan 10 öğretmenden 5 tanesi köy yerleşmesindeki okullarda, 3 öğretmen ilçe merkezindeki okullarda ve diğer 2 öğretmen ise il merkezindeki okullarda görev yapmaktadırlar.

Verilerin Analizi

Yapılan görüşmeler sonunda elde edilen veriler betimsel analiz modeliyle analiz edilmiştir. “*Betimsel analizde amaç, elde edilen bulguların düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunulmasıdır. Bu amaçla, elde edilen veriler önceden belirlenen temalara göre belirlenir ve yorumlanır. Betimsel analizde doğrudan alıntılara sık sık yer verilmektedir. Ardından*

bu betimlemeler açıklanır, yorumlanır, neden - sonuç ilişkileri irdelenir ve birtakım sonuçlara ulaşılır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).” Öğretmenlerden toplanan anket formları Ö1, ...Ö10 şeklinde kodlanmış ve betimsel ifadelerin verilmesinde bu yaklaşım benimsenmiştir.

Bulgular

4. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programından, kazanımlardan veya ders kitabından kaynaklı sorunlar;

Anketi dolduran öğretmenler genel anlamda 4. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programından kaynaklı bir sorun yaşamadıklarını, öğrenme alanlarının planlanmasından kaynaklı herhangi bir sorunla da karşılaşmadıklarını ancak, kazanımların öğrenci seviyesine uygun olmadığını, kazanımların çok üst düzey olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmenler genel olarak bu kazanımların “*7. ve 8. sınıf seviyesine yönelik olduğunu 4. sınıf seviyesi için çok üst düzey olduğunu (Ö1)*” belirtmişlerdir. Karşılaşılan bir diğer sorunun ise kitabın içeriğinden kaynaklı olduğu; kitapta çok fazla bilginin verildiği konusunda olup “*adeta öğrenci bilgi bombardımanına tutulmakta, çok fazla bilgi verilmesine karşın etkinlikler çok az olup, sadece öğrenme alanlarının sonunda etkinlik bulunduğu ve bunun dışında etkinliğin olmadığı görülmektedir. Bu kadar etkinlik öğrencilerin kazanımları öğrenmesi için yeterli gelmiyor, kitaplar sadeleştirilip, etkinlik açısından zenginleştirilebilirse 4. sınıf sosyal bilgiler programı daha verimli bir şekilde uygulanabilir(Ö3)*” şeklinde program kaynaklı yetersizlikler ortaya konulmuştur.

Sosyal bilgilerde coğrafya konularının öğretilmesinde materyal eksikliğinden kaynaklanan sorunlar;

Bu probleme yönelik olarak köy okulu ve ilçe merkezindeki okullar da görev yapan öğretmenlerin farklı cevaplar verdikleri görülmüştür. Köy okulunda görev yapan bir öğretmen şu ifadeleri kullandı; “*Köy okulunda görev yapan bir öğretmen olarak sosyal bilgiler dersi dâhil olmak üzere tüm derslerde materyal eksikliği yaşıyoruz. Okulumuzda ders kitabına ek olarak sadece dünya küresi var, sosyal bilgiler dersi için başka bir materyalimiz yok. Okulumuzda; harita, atlas, pusula vb. materyallerimiz olsa ders öğrenciler açısından daha zevkli olur ve daha kalıcı öğrenmeler gerçekleşir(Ö3)*” köy okulunda görev yapan diğer bir öğretmen “*materyal olmadığından öğrencilere somutlaştırarak anlatmada ciddi manada sorun yaşıyorum, öğrencileri kazanımlara ulaştırmada zorlanıyorum(Ö5)*” diye cevap vermiştir. Köy okulunda görev yapan farklı bir öğretmen “*köy okullarında akıllı tahta yok, merkezdeki okullarda var. Öğretmen akıllı tahtadan video izletiyor, etkinlik yapıyor öğrenmeler somutlaştırılıyor ve daha kalıcı öğrenmeler gerçekleşiyor. Köy okullarında maalesef biz yapamıyoruz, materyal olmayınca süreyi de daha az verimli kullanıyorsunuz(Ö8)*” diye cevap vermiştir. Bu durumda köy yerleşmelerindeki okullarda görev yapan öğretmenlerin öncelikli sorunlarının başında gerekli ders araç ve gereçlerinin olmamasının geldiği görülmektedir. İlçe merkezindeki okullarda görev yapan öğretmenler, materyal konusunda sıkıntı çekmediklerini belirtmişlerdir.

Sosyal bilgilerde coğrafya konularının öğretilmesinde veli veya öğrenciden kaynaklanan sorunlar;

Görüşme yapılan öğretmenlerin çoğunluğu veli ilgisizliğinden kaynaklanan sorunlar olduğunu belirtti. Bir öğretmen “*Velilerimiz okula, öğrenciye karşı maalesef ki çok ilgisiz, bu durum da birçok sorun oluşturuyor; öğrenci okula geliyor defter, kalem, silgi, boya kalemi vb. yok. Bu öğrenciye nasıl sosyal bilgiler dersini kalıcı bir şekilde öğreteceğiz? Öğrenciyle ilgili bir durum olduğunda veliyi arıyoruz; veli sorunu çözeceğini, yardımcı olacağını söylüyor ama sorun çözülüyor. (Ö7)*” Bir diğer öğretmen “*Veli öğrenciyi zamanında okula göndermiyor, ilk ders bitmek üzereyken çocuklar okula yeni geliyorlar ve bu durum çok sık tekrarlanıyor(Ö6).*”

Öğrencilerden kaynaklanan sorunlar ise; öğrencilerin hazır bulunuşluk seviyesinin düşük olması, özellikle köy okullarında öğrencilerin derse karşı ilgisiz olmaları ve derse dikkatini verememesi, dersteyken başka şeylerle uğraşmaları, verilen ödevlerin yapılmaması veya ödevlerin aile bireyleri tarafından yapılmasıdır. Bir öğretmen “ *Ders anlatırken öğrencilerin dikkatini çekebileceğimiz materyallerimiz olmadığı için öğrencilerin dikkatini çekmekte çok zorlandığını* (Ö1)”belirtmişlerdir.

Sosyal bilgilerde coğrafya konularının öğretilmesinde uzaktan eğitimden kaynaklanan sorunlar;

Koronavirüs dolayısıyla geçmek zorunda kaldığımız uzaktan eğitimin özellikle köy okullarında ciddi manada öğrenme eksikliklerine sebep olduğu görülmektedir. Çünkü çoğu köyde internet alt yapısı olmadığından öğrenciler derslere bağlanamamakta ve derisi canlı bağlantıyla izleyerek öğrenme imkânından yoksun kalmaktadırlar. “ *Bir evden 3 tane öğrenci geliyor, sadece babalarında canlı derslere bağlanabilecek özellikte bir telefon var, hangi öğrenci bağlanacak bağlanamıyorlar* (Ö3). “Çok az sayıdaki öğrenci, ailelerin cep telefonlarından derslere bağlanabilmekte ancak ailede 1’den fazla öğrenci olduğunda bir süre sonra internetin kotası bitmekte veya öğrencilerin eş zamanlı dersleri izlemeleri söz konusu olduğunda bir diğeri derse bağlanma fırsatını kaybetmektedir.

İlçe merkezindeki okullarda ise genel olarak sınıfın yarısına yakını derse bağlanabilirken, diğer yarısının bağlanamadığı veya birkaç derse bağlanıp diğer derslere bağlanamadığı görülmüştür. 4.sınıfta 30’ar dakikadan ibaret olmak kaydıyla günde 6 ders işlenmekte, bu süre boyunca canlı dersleri cep telefonu, tablet veya bilgisayardan takip eden öğrencilerin çoğunlukla sıkıldıkları, sürekli ekrana bakmaktan dolayı daha çabuk yoruldukları ve dikkatlerinin daha erken dağıldıkları tespit edilmiştir. Öğretmenin, çocuğun dikkatinin dağıldığını fark etmesi ve dikkati çekmek adına müdahale etmesi uzaktan eğitimde çok güç olmakta, çoğu zaman öğrencilerin içinde buldukları durumun farkına bile varılmamaktadır. Öğretmenlerin aldıkları eğitim kapsamında uzaktan eğitim modeliyle ilgili formasyon almamış olmaları, doğal olarak sadece yüz yüze eğitim vermek adına hazırlandıkları için ister istemez uzaktan eğitim sürecinde zorlandıkları açıkça görülmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Bu konu da ilgili alan yazın incelendiğinde, çalışmamızı destekler nitelikte çalışmaların olduğu görülmektedir. “ *Öğrencilerin coğrafya konularıyla ilgili olarak öğrenme sürecinde zorluklar yaşadıklarını bu zorlukların arasında bazı kavram ve konuların soyut, karmaşık olması, öğrenci ilgisinin düşük olması ve öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeylerinin yeterli olmaması öğrencilerin başarılarını etkileyen nedenler arasında sıralanmaktadır* (Akınoğlu ve Bakır 2003).” Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin öğrenme programları, program kazanımları veya ders kitaplarından kaynaklı olan sorunlar hakkındaki görüşlerine bakıldığında, öğrenme alanlarının uygun programlandığı ancak, öğrenme kazanımlarının sınıf düzeyine uygun olmadığı görüşünü ortaya koydukları görülmüştür. “*Nitekim bu sonuçla benzer olarak yapılan çalışmada bazı katılımcıların müfredatın yoğun olduğu ve bu durumun öğrenci başarısını etkilediği belirtilmiştir İlköğretim birinci kademe ders kitaplarındaki coğrafya konularını incelediği çalışmada coğrafya ile ilgili kavramların çok olduğunu bu nedenle bu kavramların tümünün kazandırılmasının zor olabileceğini dile getirmiştir.* (Alkış, 2005).” Ayrıca ders kitaplarında bilgi yoğunluğunun bulunduğu, etkinliklerin sınırlı tutulduğu, sınırlı etkinliklerle hedeflenen öğrenme kazanımlarının kazandırılmasının neredeyse mümkün olmadığını belirttikleri görülmüştür.

Sosyal Bilgiler dersleri kapsamında yer alan coğrafya konularının öğretilmesinde karşılaşılan sorunlardan birinin materyal eksikliğinden kaynaklandığı, özellikle köy okullarında coğrafya ile

ilgili materyal bulabilmenin neredeyse hiç mümkün olmadığı görüşü paylaşılmıştır. Bu durumda köy okullarına araç-gereç desteği sağlanmasının etkili öğrenme süreci için çok önemli olduğu vurgulanmıştır.

Coğrafya konularının öğretiminde karşılaşılan bir diğer sorunun da veli kaynaklı olduğu ortaya çıkmıştır. Özellikle köy okullarında velilerin ilgisizliğinin çok fazla olduğu, çoğu zaman basit kırtasiye malzemelerinin bile eksikliğinin görüldüğü belirtilmiştir. Veli ilgisizliğinin öğrenci başarısı üzerinde de olumsuz etkiye neden olduğu, bu durumun öğrenci devamsızlığına da yol açtığı, istenilen etkili öğrenmenin gerçekleştirilmesine engel olduğu belirtilmiştir.

Sosyal Bilgiler dersi kapsamındaki coğrafya konularının öğretilmesinde karşılaşılan sorunlardan birinin de içinde bulunulan salgın döneminin olumsuz etkilerinden kaynaklandığı belirtilmiştir. Özellikle salgın döneminde derslerin uzaktan eğitim yoluyla yapılması, öğrenci devamsızlığını caydırıcı önlemlerin olmaması, derse erişim sürecinde yaşanan zorluklar, haftalık ders saatinin kısıtlanması, ders sürelerinin sınırlandırılmasının yol açtığı sorunların etkili öğrenmeyi büyük ölçüde engellediği ve hedeflenen öğrenme kazanımlarında başarı şansını büyük ölçüde sınırladığı belirtilmiştir.

Öneriler

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı konu ve kazanımları tekrar ele alınabilir ve müfredat sadeleştirilip, öğrenme etkinliklerine daha fazla yer verilmesi sağlanabilir.

Köy ilkokullarına daha fazla materyal desteği sağlanabilmeli, köy yerleşmelerinde internet bağlantısı için gerekli alt yapı çalışmaları ivedilikle yapılabilmelidir.

Velilerle işbirliğine daha fazla önem verilebilir, öğrencilerin zamanında okula gelmesi, öğrencilerin öğrenme sürecinde karşılaşıacağı sorunların çözümünde veli desteği sağlanabilir

İl ve ilçe merkezindeki ilkokullardaki öğrencilerin uzaktan eğitime katılımını arttırmak amaçlı veliler bilgilendirilmeli ve ziyaretleri yapılabilmelidir.

Uzaktan eğitim sürecinde öğrenci devamlılığını sağlamak için canlı derslere katılımın zorunlu olması sağlanmalı, sisteme yoklama yapma yazılımı ilave edilmelidir.

Uzaktan eğitimin devamlılığı kaçınılmaz olduğunda Devlet ve Millet birlikteliği sağlanabilmeli, bu olağandışı dönemi en az zararla atlatabilmek için her alanda işbirliği ve paylaşım teşvik edilmelidir.

Eğitim Fakültelerinde bundan sonraki eğitim-öğretim faaliyetleri kapsamında uzaktan eğitimle ilgili beceri kazandıracak formasyon dersleri mutlaka okutulmalı.

Kaynakça

- Akengin, H., Şahin, C. T., Kaya, B., Bengiç, G., & Sargın, S. (2010). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bazı genel coğrafya konuları ve bunların öğretimi ile ilgili öz-yeterlik algıları*. Marmara Coğrafya Dergisi, 21, 78-97.
- Akinoğlu, O. & Bakır, S. A. (2003). *İlköğretim öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde coğrafya konularını öğrenmeleriyle ilgili durum analizi*. Marmara Coğrafya Dergisi, 8, 83-106.
- Alkış, S. (2005). *İlköğretim birinci kademe sosyal bilgiler ders kitaplarında coğrafya konularıyla ilgili kavramların belirlenmesi (2004 programına göre)*. Marmara Coğrafya Dergisi, 11, 83-92.
- Barth, L. J. & Demirtaş, A. (1997). *İlköğretim sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: YÖK-Dünya Bankası.
- Başbüyük, A. & Çıkılı, Y. (2002). *İlköğretim 6. ve 7. Sınıf sosyal bilgiler coğrafya konularında çalışma yaprağı ve dilsiz harita kullanımının öğrenci motivasyon ve başarısı üzerine etkisi*. M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 16, 29-38.
- Bayır, G. Ö. (2016). *Nitelikli toplumları oluşturmada sosyal bilgiler dersinin rolü: sınıf öğretmeni adaylarının görüşleri*. Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry (TOJQI) Cilt 7, Sayı 4, Ekim 2016: 493-520
- Bitlisli, N. (2014). *6. Sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersi yeryüzünde yaşam ünitesinde geçen coğrafi kavramları algılama düzeyleri ve kavram yanılgıları (Bayburt örneği)* (Yüksek Lisans Tezi). Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun.
- Brooks, C., Butt, G., & Fargher, M. (2017). *Introduction: Why is it timely to (Re) consider what makes geographical thinking powerful?* İçinde; *The Power of Geographical Thinking*. Springer, Switzerland.
- Catling, S. (2001). *İlköğretimde coğrafya önemlidir!* Seçil Şenyurt (Çeviri). Coğrafya Eğitimi Dergisi, 1(1), 29-36.
- Creswell, J. W. (2002). *Research design: qualitative, quantitative and mixed methods approaches*. Second edition. SAGE Publications, International Educational and Professional Publisher. Thousand Oaks London, New Delhi.
- Demircioğlu, İ. H. (2004). *Tarih ve coğrafya öğretmenlerinin sosyal bilimler öğretiminin amaçlarına yönelik görüşleri (Doğu Karadeniz Bölgesi Örneği)*. Bilig, 31, 71-84.
- Demirkaya, H. & Arıbaş, K. (2004). *Sosyal bilgiler öğretmenliği üçüncü sınıf öğrencilerinin coğrafya dersine yönelik tutumlarının değerlendirilmesi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12, 179-187.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (1994). *Introduction: entering the field of qualitative research*. In Denzin N.K. & Lincoln, Y.S. (eds.). *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Değirmenci, Y. (2019). *4. sınıf sosyal bilgiler dersinde coğrafya konularının öğretime ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi*, Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8 (4): 3286-3305.
- Doğanay, H. (1999). *Coğrafyaya giriş*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Geçit, Y. & Beldağ, A. (2014). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafya alanına yönelik öz-yeterlik seviyelerinin farklı değişkenler açısından değerlendirilmesi (Rize ili örneği)*. NWSA-Education Sciences, 9(4), 353-363.
- Kadıoğlu, Y. (2008). *Sosyal bilgiler öğretmenliği birinci ve dördüncü sınıf öğrencilerinin coğrafya derslerindeki ilgi düzeylerinin karşılaştırılması*. Marmara Coğrafya Dergisi, 17, 185-195.
- Karabulut, E. (2002). *İlköğretim ve ortaöğretim kurumlarında coğrafya öğretim programları*. Coğrafya Kurultayı. Ankara: Gazi Üniversitesi. ss. 39-42.

- Kayalı, H. (2000). *İlköğretim okullarında sosyal bilgiler dersi coğrafya konularının öğretiminde başarıyı etkileyen faktörler*. M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 12, 183-194.
- Kayalı, H. (2004). *İlköğretim okullarında 6. sınıf sosyal bilgiler dersi coğrafya konularının öğrenilmesi ve öğretilmesinde etkili olan faktörler*. M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 20, 101-114.
- Kızılcıaoğlu, A. (2006). *İlköğretimin birinci kademesinde coğrafya eğitimi ve öğretimi*. Marmara Coğrafya Dergisi, 14, 81-106.
- Kızılcıaoğlu, A. & Taş, H. İ. (2007). *İlköğretim ikinci kademedeki coğrafya eğitimi ve öğretimi: öğrenme alanları ve kazanım boyutu*. Marmara Coğrafya Dergisi, 16, 93-108.
- Marshall, C. & Rossman, G. B. (2014). *Designing qualitative research*. New York: Sage.
- MEB. (2004). *Sosyal bilgiler 4.-5. sınıf programı*. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. http://ttkb.meb.gov.tr/ogretmen/modules.php?name=Downloads&d_op=viewdownload&cid=74&min=20&orderby=titleA&show=10 adresinden 25.06.2014 tarihinde edinilmiştir.
- MEB (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar)*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Özel, A. & Başoğlu, M. (2007). *Sosyal bilgiler öğretmen adayları ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafya dersleriyle ilgili görüşleri*. Marmara Coğrafya Dergisi, 15, 229-240.
- Patton, M. Q. (2005). *Qualitative research*. New York: John Wiley & Sons, Ltd.
- Pınar, A. & Akdağ, H. (2012). *Social studies teacher trainees' comprehension level of climate, wind, temperature, precipitation, erosion, ecology and map concepts*. Elementary Education Online, 11(2), 530-542.
- Şahin, K. (2003). *İlk ve ortaöğretimde coğrafya müfredat programlarının geliştirilmesi*. Kastamonu Eğitim Dergisi, 11(1), 81-92.
- Sever, R. & Koçoğlu, E. (2013). *Sosyal bilgiler ders kitaplarındaki coğrafya konularına ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri(Diyarbakır merkez Dicle örneği)*. Electronic Journal of Social Sciences, 12(45), 17-34.
- Shamsi, N. (2004). *Modern teaching of social studies*. New Delhi: Anmol Publications.
- Sözcü, U. Oğuz, S., & Aydınöz, D. (2016). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafya konularının öğretimine ilişkin öz yeterlikleri*. Marmara Coğrafya Dergisi, 33, 155-178.
- Ulusoy, K. & Gülüm, K. (2009). *Sosyal bilgiler dersinde tarih ve coğrafya konuları işlenirken öğretmenlerin materyal kullanma durumları*. Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 10(2), 85-99.
- Ünlü, M. (2001). *İlköğretim okullarında coğrafya eğitim ve öğretimi*. Marmara Coğrafya Dergisi, 3(2), 31-48.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (9.Baskı)*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldırım, A. Ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. 11. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yin, R. K. (1994). *Case study research: design and methods* (2nd ed.). Newbury Park, CA: Sage Publica